

Tamar de Waal

Universitair hoofddocent

2025

In de laatste jaren van zijn leven droeg Mathieu Segers met veel gezag en invloed bij aan het Nederlandse publieke debat. Dat had hij eerder in zijn carrière ook al gedaan, bijvoorbeeld als columnist of als Europa-expert op radio en tv. Maar in de jaren na zijn diagnose deed hij dat nadrukkelijker, feller – en ook, zou ik zeggen, artistieker. Segers slaagde erin zijn immense academische kennis over de Europese geschiedenis en integratie eloquent te verbinden met hedendaagse vraagstukken én zijn liefde voor hoge (wereld)literatuur.

Zijn twee essays over de regeerstijl van Mark Rutte, gepubliceerd in 2021 in het weekblad De Groene Amsterdammer, sloegen in als een bom. Vooral na de publicatie van het tweede deel van dit tweeluik lichtte Segers zijn inzichten meermalen toe in de media, in podcasts en tijdens publieke evenementen.

Met deze blog koester ik niet de illusie om alle aspecten van deze rijke publieke bijdragen van Segers samen te vatten, laat staan zijn eruditie te evenaren: zijn stukken en optredens waren altijd bordenvol ideeën, verwijzingen, citaten en bronnen. Wel is mijn doel om een aantal kernpunten uit zijn bijdragen in deze laatste jaren uit te lichten. Punten die onverminderd, en zo mogelijk nog relevanter zijn geworden.

Omdat weergaven van andermans werk nooit vrij van interpretatie en selectie zijn, moedig ik iedereen aan ook vooral zelf het werk van Segers te bestuderen. Wie geïnteresseerd is in het meer publieke deel van zijn oeuvre waar deze blog op focust, zou ik aanraden te beginnen met het beluisteren van het

Marathoninterview bij de VPRO uit 2021, en vervolgens de twee essays in De Groene Amsterdammer te lezen (zie alle links onderaan de pagina).

De twee essays van Segers gingen over het premierschap Mark Rutte en diens rol en beleid in de toeslagenaffaire en in de coronatijd. Maar voor de goede verstaander ging het Segers niet écht om Rutte. Verwijzend naar Umberto Eco legde hij uit dat een leider van een land een ‘teken van een teken’ is: een manifestatie van waar een land op een bepaald moment in de geschiedenis is. Die leider is dus een symbool, een representatie, een belichaming van dit land op een bepaalde tijd en plaats. Maar achter dit ‘teken’ dat die leider is, gaan diepere tekens schuil, bijvoorbeeld over de collectieve gevoelens of sfeer die het land en diens burgers domineren. Maar ook tekens van de diepere gesteldheid, het morele kompas van de politieke en bestuurlijke elite – en van de, zo je wilt, ziel van dat land. Segers ontleding van Rutte was dus, bovenal, een ontleding van waar Nederland, dat voor Rutte gekozen had en bleef kiezen, in zijn geschiedenis was aanbeland. Een crisis zoals de uitbraak van het COVID-19 virus noemde Segers daarbij werkend als een ‘contrastvloeistof’, waardoor de problemen die dit land kent niet ontstaan maar wel veel zichtbaarder worden, duidelijk oplichten zelfs.

Een van de kernpunten in de essays van Segers en zijn latere toelichtingen was dat Nederland ‘de ethiek’ als onderdeel van onze samenlevingsvorm, de democratische rechtsstaat, verwaarloosd had. Dit gebrek vrat volgens hem al jaren aan de fundamenteën van de Nederlandse samenleving. Onder meer omdat ethiek noopt tot interesse in de lessen van de geschiedenis, voor structurele oorzaken van problemen en een zorg voor de toekomst.

Boeiend is dat Segers – met zijn diepgravende kennis van de wereldgeschiedenis en internationale betrekkingen – geen pleidooi hield voor

ethiek als enige leidraad voor de maatschappij, politiek en politiek handelen. Hij was er gevoelig voor dat landen, door de tijd heen, altijd heen en weer moeten bewegen op een pool tussen pragmatiek en ethiek. Bovendien erkende hij dat een pragmatische houding bij Nederland en Nederlanders hoort, ook historisch gezien. Als klein land moe(s)t het vaak strategisch meebewegen, overgeleverd als het is aan de grillen van brute krachten, economische grootmachten en kwesties van geografie. En de wendbaarheid die een sterk pragmatische inborst oplevert heeft Nederland ook vaak genoeg geen windeieren gelegd: handel, polderen als bestuursvorm, ideeën van leven en laat leven, het aanleggen van dijken en het leegpompen van polders. Maar, stelde Segers, dit alles staat niet in de weg dat als het erop aankomt, politieke leiders vanuit innerlijke kracht en overtuigingen een geloofwaardig moreel standpunt moeten kunnen innemen. Dit zijn momenten waarop een (expliciet) ethische lijn wordt getrokken, omdat iets gewoonweg niet acceptabel is, bijvoorbeeld bezien vanuit mensenrechten, ook als iets vanuit een meer instrumentalistisch oogpunt voordelig of winstgevend zou zijn.

Want als deze mogelijkheid van moreel leiderschap verdwijnt, stelde Segers, dan perverteert het pragmatisme ook direct. Het erodeert waartoe je het ooit allemaal deed; je politieke en juridische orde vliegt uit je handen. Pragmatiek heeft ethiek dus nodig, want zonder verlies je de kern van je samenlevingsproject, de democratische rechtsstaat, en haar geloofwaardigheid wat... niet praktisch is. Een tweede kernpunt van Segers was daarmee: niets zo praktisch als ethiek. En het tegendeel is ook waar, stelde hij: niets zo ethisch als pragmatiek. Je moet, om je geloofwaardigheid te bewaken, pas uitdragen dat je iets ethisch belangrijk vindt, als je weet dat je het praktisch kunt realiseren. Segers waarschuwde om deze reden voor de schadelijkheid van alleen maar doen alsof je mensenrechten belangrijk vindt.

Helaas moest Segers dus concluderen dat in het Nederland van Rutte aandacht voor ethiek nagenoeg verdwenen was. En dat wreekte zich. Segers kenschetste Rutte – onthoud: als teken van een teken – als een politicus die uitsluitend handelde vanuit ‘ethisch ontworteld pragmatisme’. Het hebben van een visie werd afgeserveerd als onpraktisch; Rutte gaf steevast vooral aan, in een sterk gedepolitiseerd vocabulaire, ‘problemen te willen aanpakken’ en ‘dingen voor elkaar te willen krijgen’. Om de consequenties hiervan toe te lichten, muntte Segers de term ‘politiek van gevolgen’. Deze vorm van politiek bestuur, die zich voltrekt binnen de gelaagde democratische rechtsstaat maar is losgezongen van haar politiek-ethische beginselen, reageert uitsluitend op gevolgen, de naam zegt het al. Met ‘gevolgen’ bedoelde Segers in dit verband dan: problemen die voortkomen uit structurele en complexe vraagstukken, maar waarbij moedwillig niet gekeken wordt naar de diepere oorzaken van die problemen. Zo zei Rutte over avondrellen in de Schilderswijk dat hij geen interesse had in de ‘sociologische betekenissen of oorzaken ervan’, of in reactie op de vraag of institutioneel racisme een mogelijke oorzaak was van het toeslagenschandaal dat hij dergelijk ‘sociologenjargon haatte’. Het enige dat voor hem telde was het hier en nu – en , zeker ook in de beeldvorming, het oplossen van wat voorligt. Oftewel, zou Segers zeggen, het vervallen in bloedeloze symptoombestrijding.

Een derde kernpunt van Segers was dat een dergelijke politieke strategie zorgt voor een curieuze vernauwde beleving van de werkelijkheid. Het zorgt er voor dat je geen interesse hebt in zaken als diepgaande en kritische zelfkennis, of geschiedenis, laat staan in de structurele voorwaarden en uitzonderlijke belang van een stabiele en duurzame rechtsorde, welvaartstaatstaat, rechtsstaat of

bovenstatelijke samenwerkingen. Dit had volgens Segers een aantal gevolgen, waarvan ik er een paar noem:

1. Het te weinig doordrongen zijn van de afhankelijke positie van Nederland, zowel historisch als vandaag

Het is bekend dat Rutte vaak schermde met dat Nederland zo'n 'gaaf land' was. Maar volgens Segers deed hij dit op een manier die suggereerde dat Nederland het zelf allemaal voor elkaar gebokst had en bleef boksen. Segers waarschuwde hiervoor, omdat dergelijke onbezonnen superioriteitsgevoelens al snel leiden tot misplaatste bemoeienissen met anderen. Dat het Nederland onder Rutte in dit opzicht ver heen was, bleek onder meer uit de verbazing en irritatie van andere Europese lidstaten over de bikkelarde houding van Nederland in de coronatijd (waardoor Wopke Hoekstra uiteindelijk bakzeil moest halen en moest toegeven 'te weinig empathisch te zijn geweest'). Terwijl de waarheid is, legde Segers uit, dat Nederland zijn florerende economie, rechtsstaat en veiligheid niet aan zichzelf te danken heeft: in plaats daarvan zijn we een 'afhankelijk land', dobberend als een bootje in de oceaan van de wereldgeschiedenis. Een bootje dat bovendien in de naoorlogse periode, met een aantal andere boten, in uniek gunstig vaarwater terechtkwam. Maar het blijft zo dat we geopolitiek, als puntje bij paaltje komt, geen deuk in een pakje boter slaan, met onze kleine bevolking, enkele grondstoffen, gebrek aan zelfvoorzienende economie en gering leger. Zodra het Europees of internationaal hommeles is, kapseist Nederland direct – zo simpel is het. Daarom zou Nederland dat altijd moeten meenemen in zijn nationale, Europese en internationale houding en koers: juist voor kleine landen als Nederland is het bestaan en onderdeel zijn van Europees en internationaal recht van het allerhoogste belang.

2. Het schaden van het functioneren en geloofwaardigheid van overheid

Een politiek van gevolgen leidde volgens Segers ook tot een totale focus van politiek en bestuur op het individueel welzijn van een significant deel van de bevolking (de potentieel politieke achterban), oftewel het opzichtig paaïen en nooit tegenspreken van deze groep. Segers schreef dat Rutte deze voorkeursbehandeling vooral uitdroeg aan ‘Nederlanders in enge zin’, waarmee Segers Nederlanders zonder migratieachtergronden bedoelde. Nooit schotelde hij deze groep een geïnformeerd en inhoudelijk debat voor, waarbij aanhoudend aandacht werd gevraagd voor de verplichtingen en inspanningen van de héle bevolking, zoals het belang van minderhedenbescherming. Opvallend genoeg ging deze focus op de geluksbeleving van deze groep Nederlanders volgens Segers gepaard met een toenemend gevoel van ‘collectief verval’. Segers haalde de zinsnede van voormalig directeur Paul Schnabel van het SCP aan, die met ‘met mij gaat het goed, maar met ons gaat het slecht’ het gevoel van Nederland samenvatte. Dit kwam, volgens Segers, omdat de bestuursstijl van Rutte, toegepast op een van de gelukkigste bevolkingen ter wereld, een spoor van vernietiging achterliet in de publieke sector. Een politiek zonder interesse in structurele oorzaken, waarbij alles draait om de korte termijn en beeldvorming, en waarbij structurele oorzaken systematisch worden genegeerd, leidt al snel tot excessen. Het is een politiek die incident gestuurd is en die achter de politieke opinie aanrent. Segers riep in zijn eerste essay over Rutte dan ook expliciet op tot onderzoek naar de rol van Rutte in de toeslagenaffaire. (Achteraf terecht, want uit onderzoek bleek dat hij persoonlijk had bijgedragen aan de verharding van het fraudebeleid, onder meer via zijn rol als voorzitter van de ministeriële commissie die zich specifiek richtte op

fraudeaanpak.) Maar ook naast de toeslagenaffaire en diens uitzonderlijke ernst, was na het veertien jaar premierschap Rutte vriend en vijand het eens dat de publieke sector in Nederland er niet goed bijlag, leidend tot wat Segers observeerde als een combinatie van persoonlijk comfort en maatschappelijk cynisme in Nederland. De Ruttiaanse verachting van grondoorzaken en het oprecht van een oprechte zorg voor later hadden diepe sporen achtergelaten, of het nu de woningmarkt, klimaat, jeugdzorg, inburgering, Groningen, stikstof, ongelijkheid, virusuitbraken, lerarentekorten, transparantie van de overheid, bestuurscultuur of steun voor de rechtsstaat betrof (deze lijst kan nog langer). Bovendien stapelden de mensenrechtenschendingen, vastgelegd door onder meer ombudsmannen, overheidsinspecties en klokkenluiders, zich op. Onder meer in de asielopvang, arbeidsomstandigheden van arbeidsmigranten, privacywetgeving en het onrechtmatig profileren van met name de moslingemeenschap. De politiek van leider Rutte – en daarmee dus heel Nederland – kreeg hierdoor iets onthechts, maar ook onechts, iets ongeloofwaardigs. Met zijn appel in zijn hand bleef hij maar lachend roepen dat Nederland zo gaaf was – maar hoe gaaf waren we eigenlijk nog?

3. Het onderschatten van het belang van moreel leiderschap

Tot slot sprak uit de essays en bijdragen van Segers dat het gebrek aan ethiek van Rutte hem deden afdrijven van de democratische rechtsstaat, in de richting van politiek zoals bedreven door populistische, illiberale politici. Segers zag deze illiberale politici, die volgens hem in essentie de politieke agenda hebben om de rechtsstaat uit te kleden ten faveure van de democratische meerderheid, als groot gevaar. Segers liet daarmee zien dat een grote erfenis van de politiek van gevolgen van Rutte was dat beleid dat jarenlang werd uitgedragen door politici als Geert

Wilders, ineens door het politieke midden werd uitgedragen. En dan niet openlijk en principieel, maar met teksten als: 'Ik krijg dingen voor elkaar!' De boodschap was dat de Nederlander in enge zin, of 'de normale Nederlander', zonder tegenwind moest kunnen doen wat hij wilde: die moest gewoon kunnen barbecueën, mocht nooit gewezen worden op racisme, hoefde niet te luisteren naar de wijn-sippende elite, enzovoorts. En in een dergelijk maatschappelijk klimaat, legde Segers uit, wordt ethiek als iets lastigs gezien – en mensen die het aanhalen als 'lastig'. Het belemmert het praktisch handelen ten faveure van de groep Nederlanders wiens gunst de politiek zoekt. Maar deze tendens was aan correctie toe: om zijn huidige problemen aan te pakken moest Nederland interesse opbrengen voor 'diepere kennis van het eigen (Europese) verleden, recent en ver'. Gaan investeren in 'begrijpen in plaats van weten' en in 'zelfonderzoek'. En één van de conclusies die getrokken moest worden, was dat het voor de internationale rechtsorde bittere noodzaak was dat Europa moreel leiderschap gaat tonen. De VS, nog altijd een hard power, kan dat niet meer doen omdat het alle ethische geloofwaardigheid en ook zelfvertrouwen heeft verspeeld. Segers benadrukte daarom: als Europa de handschoen van moreel leiderschap niet oppakt, doet niemand het. Wereldmachten die aansturen op het afbreken van de bestaande internationale orde krijgen dan vrij baan. Isolationisme, nationalisme en het recht van de sterkste zullen de internationale en nationale politiek gaan domineren.

Het is duidelijk dat de analyses van Segers pregnanter en actueler zijn dan ooit. Na het premierschap van Rutte – en het overlijden van Segers –, volgde het 'program-kabinet' van Schoof-I, met de PVV als grootste coalitiepartner, dat een politiek van gevolgen in optima forma bedreef. Het belang van ethiek, rechtsstatelijke waarden en structurele oorzaken werd stevast afgewimpeld onder

het mom van ‘het land moet bestuurd worden’. Trump werd bovendien president van de Verenigde Staten, waarmee het isolationisme en krachten die zich verzetten tegen de liberale internationale rechtsorde, waar Segers zo voor waarschuwde, ongekend de wind in de zeilen hebben gekregen. De woorden van Segers hebben daarom op geen enkele manier aan kracht ingeboet, integendeel.

In een tijd die schreeuwt om helderheid en moreel kompas, is het daarom een diep gemis dat we niet langer kunnen leren van de ethische blik van Mathieu Segers op de huidige tijd.

Suggesties voor verder luisteren, kijken & lezen

- <https://open.spotify.com/episode/oO3K6H86Dfk4wzECVWtqSS?si=f5ff52fee3d643c7> (Marathon-interview VPRO)
- <https://open.spotify.com/episode/42896loYhFDLoW2K9cM1KO?si=7c384d26641d4eed> (interview MISCHA AVRO-TROS)
- <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/03/23/is-nederland-een-land-van-navelstaarders-a4104636> (podcast Heijne & Van Teutem)
- <https://www.vpro.nl/buitenhof/artikelen/12-december-mathieu-segers-step-vaessen> (Gesprek uitzending Buitenhof)
- <https://www.groene.nl/artikel/kroniek-van-een-jeune-premier> (Eerste essay over Rutte, over zijn rol in toeslagenaffaire)
- <https://www.groene.nl/artikel/een-politiek-van-gevolgen> (Tweede essay over Rutte, over aanpak coronacrisis en politiek van gevolgen)
- <https://www.groene.nl/auteur/mathieu-segers> (Groene-columns)
- <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/mathieu-segers-1976-2023-de-nederlandse-politiek-heeft-sinds-2010-gevaarlijke-afslagen-genomen-dat-is-niet-zonder-gevolgen-bef96cba/> (Interview de Volkskrant 2023)
- <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/voor-moreel-leiderschap-moet-je-je-een-betere-wereld-willen-voorstellen-kan-europa-dat-b93a182a/> (tweede interview Volkskrant 2023)

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/11/17/europa-doet-alsof-het-voor-democratie-vecht-a4181223>
(opinie NRC)